

Theodor Luts

Soomes

1932–1944

Eesti filmiajaloo pioneer Theodor Luts (1896–1980) oli ka Soome filminduse mitmekülgne tegelane ja mõjutaja. Lisaks andeka kaameramehe kuulsusele sai ta Soomes tuntuks kui stsenarist ja režissöör, samuti filmiala mitmekülgne ärimees.

Lutsu tõi Soome Eestis valminud filmi “Päikeselapsed” helindamine. Teoks sai see tollal Soome suurimas ja mainekas “filmitehases”, mis kandis Suomi-Filmi Osäühisuse nime. Tutvunud asutuse juhataja Erkki Karuga (1887–1935), järgnes tööpakkumine, millest oli võimatu loobuda: Theodorist sai Suomi-Filmi peaoperaator ja tehniline nõustaja. Pärast Erkki Karu tormilist lahkumist Suomi-Filmi juhtkonnast jätkus T. Lutsu ühistöö pearežissöör Risto Oroga (1899–1901). Aastatel 1933–1934 valmisid selles koostöös esimesed neli mängufilmi. Tähtsaim neist oli üle miljoni vaataja kogunud “Siltala mõisavalitseja” (“*Siltalan pehtoori*”, 1934). Eraldi leidis seal esiletõstmist filmi operaatori Theodor Lutsu töö.

Järgnes koostöö vene päritolu noore režissööri Valentin (Ivanoff) Vaalaga (1907–1976). V. Vaala peeti Soome filmi tulevikulootuseks, kes oli alustanud juba tummfilmi ajastul. Tema loominguline koostöö Helsingi filmimaailma hästi sisse elanud T. Lutsuga sujus hästi. Mingeid kommunikatiivseid raskusi härraste vahel ei tekkinud: vajalikud asjad aeti korda vene keeles, mida mõlemad suurepäraselt valdasid. Helitehnilisi probleeme lahati algselt saksa keeles, kui aga Theodori soome keel edenes, suhtlesid nad juba soome keeles, mida eestlase puhul saatis põhjanaabritele tuttav “pehme eesti aktsent”. Selles koostöös valminud kolm väga menukat komöödiat, näiteks “*Vaimoke*” (1936) ja üks tõsine draama “*Koskenlaskijan morsian*” (1937), töid Soome linale suure hulga filmikaunitare – kelle jäädvustamisel oli oluline roll just Theodoril.

Peagi sai Theodorist nn. plastilise valguse suurepärase meister. Aastaid hiljem ei soostunud filmitäht Ansa Ikonen, “Soome Jean Harlow”, esinema kellegi teise kui Theodori kaamera ees.

Suomi-Filmis toimunud põlengu järel osutus Theodor filminduse tehnilise ala suurepäraseks

asjatundjaks, sealjuures ka heaks müügimeheks. Tänu varem omandatud kontaktidele Kesk-Euroopas vahendas ta moodsat kaamera- ja valgustustehnikat Tšehhoslovakiast, Saksast ja Prantsusmaalt. Erimeelsused Suomi-Filmi juhataja Risto Oroga viisid lõpuks selleni, et Luts siirdus Erkki Karu poolt ellu kutsutud uue Soome Filmitööstuse Osäühisuse (Suomen Filmiteollisuus Osakeyhtiön ehk SF) teenistusse. SF pakkus Theodorile hulga väljakutseid ja tellimusi, kuni komöödiateni välja. Tuntuimaks sai film “Tuletikke laenamas” (“*Tulitikkuja lainaamassa*”, 1938), samuti osales Luts suuremahuliste ajalooliste draamade filmimisel. Vene rõhumispoliitikat kajastav “Veebruarimanifest” (“*Helmikuun manifesti*”, 1939) tõi kuulsust nii režissööridele ka omanikule Toivo Särkkäle (1890–1976) kui ka peaoperaator T. Lutsule.

1939. a. sügisel sai teoks Theodori ja ta abi-kaasa Aksella pikem töö- ja õppereis Itaaliasse. Eesmärk oli tutvuda sealse filmitegemistöö ja oludega. Pikemalt peatusid nad suures ja kuulsas Cinecitta filmistudios. Kojupöördumist takistasid teated Soome ja Nõukogude Liidu vahel puhkenud Talvesõjast. 1940. a. suvel Soome saabudes said nad kinnituse Soome Vabariigi kodakondsuse soovi rahuldamisest võimude poolt.

Soovist jätkata iseseisvat loomingulist tööd jättis Theodor 1942. aastal suhteliselt kindla tööotsa SF stuudio juures, asutades pikaajalise koostööpartneri ja režissööri-helindaja Yrjö Nortaga (1904–1988) Fenno-Filmi-nimelise stuudio.

T. Lutsu ja E. Uotila ühistöös sündis romantiline seiklusdraama “Salarelv” (“*Salainen ase*”, 1943), mida saatis suur menu nii publiku kui ka kriitikute hulgas. Film jutustab Nõukogude poole katsetest panna Soome kodurindel toime sabotaažiakte. Antti Metsalo varjunime all oli stsenaariumi autoriks tegelikult proua Aksella Luts.

Romantilisest ja põnevuse vaimus valmisid stuudios ka järgmised filmid. Fenno-Filmi tulevik tundus ka majanduslikult paljulubav.

Relvarahu Soome ja Nõukogude Liidu vahel hakkas kehtima 1944. a. septembris. Kuigi perekond Lutsud olid juba mõnda aega Soome Vabariigi kodanikud, pidasid nad siiski paremaks maalt lahkuda. Eriliselt muretses oma turvalisuse pärast Aksella, kelle sünnilinn oli Moskva. Kahe Rootsist veedetud aasta järel siirdus perekond Brasiiliasse. 1960. aasta esimesel poolel alustas Theodor Luts karjääri filmivaldkonnas juba neljandat korda.

Lauri Tykkyläinen
Tõlkinud Paavo Annus